

Ser. 577(1) *Crafts and industries of Phalaborwa* ^{8/33} J. Malatši

0-15

Xo Rula, Xo Betla le Melemô e mengwê
(Lenaneo la tšona).

- 1
- (1) 1 Malepe 2 Dilepe 3 Marumo 4 Mesebe 5 Mphiri
6 Kxohlo 7 Maseka 8 Thipa 9 Noto 10 Letlao 11 Petlwana
12 Lesebe 13 Moseto.
- (2) 1 Pitša 2 Morifi 3 Serêswana 4 Lešapelo 5 Serafelo
6 Setsikiri.
- (3) 1 Lehodu 2 Mose 3 Telo 4 Kxamelo 5 Moropa 6 Kômana
7 Lehô 8 Lefehlo 9 Lemati 10 Bora 11 Mphenye 12 Nthe
13 Ntlo.
- (4) 1 Kxapa 2 Kxapana 3 Sexo 4 Kxamelô 5 Moxopo 6 Sefaxo
7 Sekxerwana.
- (5) 1 Lakwa 2 Molaba 3 Lenti.
- (6) 1 Sešexo 2 Seroto.
- (7) 1 Lexoxô (Motelo)
- (8) 1 Lexoxô (Mohlable)
- (9) 1 Lexoxô (Senkoya)
- (10) 1 Thari 2 Lekxeswa 3 Mose 4 Thebo 5 Thetho
~~6 Kobo~~ 6 Kobo
- (11) 1 Lwala 2 Thšilo 3 Kxêkxêthô 4 Selôotšô 5 Maratetšô
- (12) 1 Komana 2 Moropa 3 Telo 4 Leho 5 Mose 6 Lefehlo
7 Nthe 8 Lemati 9 Kxamelo. Tše kamoka ke dipêtlô
- (13) 1 Selepe 2 Thipa 3 Petlwana 4 Moseto ke tša xo dira
dipêtlô.
- 2
- (14) 1 Malepe xoba le lepe ke seo se dirilwexo ke banna ka
thšipi yeo e bitswaxo ka se. Phalaborwa kwetsi. Ke selo se
swanaxo le lerumo xoba selepe. Xomme sona se a di feta
ka boxolo. Xomme mošomo wa sona ke xo rema mmu. Ke selo
se se bexo se dirwa ke bahlalifi fela ba bitšwaxo dingaka
tša thšipi.
- 2 Selepe se swana le le lepe mme le leme le feta selepe.
Ke seo se dirilwexo ke banna fela. Xomme e le Mohlalifi.
Sona ke sa xo rema dihlare.
- 3 Lerumo ke selo sa banna, le lona le dirwa ke
mohlalifi fêla. Mošomo wa lona ke xo hlaba lexolwa dintwa.
Xape xa se batho bohle ba dirang lerumo mme efo ba basila
xoba dingaka.
- 4 Mosebe ke selo sa xo lwa ka sona byalo ka lerumo.
Xomme xona le mehuta ye meraro ya mosebe. 1 Dikobe
2 Phakane 3 Mòkôbô. Ka dikobe wa hlaba selo xa o tšwe
mmeleng e se xe o sexa ka thipa. Ka Phakane o swana le

dikobe eupya a ona dikobe. Mókôbô ke pholletsa fêla. Mesebe ye ena le bahlalifi ba ba e diraxo. Xa xolo xolo dikobe. Xa e le ye mengwe e dirwa ke mang le mang. Dikobe ke mehuta ye mmedi 1 Dikobe tse pedi 2 Dikobe mmele wa mosebe ka moka ona le kôtsi kudu.

3 5 Mphiri ke thšipi ya xo swana le leseka. O a parwa letsoxong, xoba mólalêng xoba leotong. Xomme wona o dirwa ke bahlalifi elaxo banna. Ke bothakxa kudu xo basadi.

6 Kxohlo ke thšipi ya xo dirwa byalo ka pala monwana, mme e fetwa ke palamonwana ka boxolo.

7 Maseka a dirwa ka thšipi le maditši a diphôfôlô. Ke bothakxa bya basadi byalo ka mphiri. Xomme a dirwa ke banna, fela eseng banna ka moka.

8 Thipa e dirilwe ka thšipi, e swana le lerumo. Xomme e dirilwe fela ke bahlalifi. Ke selo sa xo thuša xo ripa dilo tse nyane.

9 Noto ke thšipi ya xo kxatla tse dingwe ka yona. Xomme e somišwa ke banna fela. Thšipi ye e be e dirwa ke basila elexo dingaka, xoba bahlalifi.

10 Letlaô ke thšipi ya xo swara dithšipi xe di fisa. Ke thšipi ya basila xoba bahlalifi be xo rule thšipi.

11 Patlwana e sale thšipi ye byalo ka selepa. Xomme thšipi ye ke thšipi ya xo tsebywa fela ke basila. Xape ke somišwa ke ba x bitli ba ditelo, (mexopo) mahudu le tse dingwe.

12 Moseto ke thšipi ya xo somišwa ke ba betli byaloka petlwane. E fo dirwa fela ke bahlalifi. Xomme e somišwa ke banna fela.

4 (2) 1 Pitša e dirilwe ka letsopa eleng mohuta wo mong wa mmu. Xape mmu wo xa o hwetswe naxeng kamoka. Pitša e dirwa ke bahlalifi fela ba ~~xxxxxx~~ basadi. Xape xe e sengaka pitša tša xaxwe di tla patlexa kamoka. Xomme ke selo sa xo ~~fxm~~ somišwa ke basadi xo apea dijo ka yona.

2 Morifi o se dirwa byaloka pitša. Xomme wona o fetwa ke pitša ka boxolo. Ke sekhromêlô sa pitša.

3 Seriswana ke morifi wo monyane. Fela di fapane ka mediro ya tšona. Seriswana se thuša basadi xo sebetša meroxo ka xare. Xomme le sona se dirwa ka bahlalifi fêla.

4 Lesapelo ke le byalo ka morifi. Xape di a lekana. Fela lesapelo ke la xo hlapela ka xare. Xomme le dirwa ke bahlalifi.

5 Sera felo se latela pitša fela sona se thuša xo swara metsi. Xape e sale modiro wa basadi.

6 Setsikiri se lekana le seriswana fela ke se xo šila letšôkô. Se sa dirwa ke bahlalifi ba basadi.

7 Thala ke pitša ye kxolo xo feta sera felo xo swara metse xomme e sale modiro wa bahlalifi ba basadi.

8 Nkxo ke pitša ye kxolo ya xo swara mabele letše dingwe. Xomme yona xerwale ke ~~mxih~~ motho a e tee. Ke modiro wa bahlalifi ba basadi.

5 (3) 1 Lehodu ke seo basadi ba ka ya xo mabele xoba xo setla. Xomme se dirwa ke ba betli ba banna eseng banna kamoka. Lehodu le dirwa ka morula.

2 Mose ke seo se betlwaxo ~~ka~~ ke babetli byalo ka lehođu. Xomme le lona lena le basila ba wona. Ke seo basadi ba setlaxo mabele ka hodung ka sona. Xomme xa se mehlare kamoka ya naxa xodira mose. Xo tsebywa 1 Mokxwêthê 2 Mmoto 3 Mhlanare.

3 Telo ke seo basadi ba solelaxo dijo ka xare. E dirilwe ka mehlare ke bahlalifi xoba ba sila. Xape xa se mehlare kamoka ya xo dira telo. Xo tsebywa morula, sexokxothô, mopô, môxô.

4 Kxamelô e sale mošomo wa basila, yona ke ya xo xamela maswi ka xare. Xomme yona ke ya bediša ba dikxomo.

5 Thoka ke kota yeo e betlilwexo ke basila ya xo swara ke banna xoba dikxoši xe ba etela xoba ba sepela mo barataxo.

6 Bora ke sethunya sa bakxale xomme le byona bona le bisila ba ba bo diraxo. Xa se batho kamoka ba ba dirang bora. Xomme xa bo dirwi ka mehlare ya naxa kamoka. Xo tsebywa mehlare ye 1 Morula-seolo 2 Moxwane 3 Molalaxoxo. Xomme byona bo šômisa ka ke banna fela ka mesebe.

6 7 Mphenye ke seo xo tsenywaxo lelepe xoba selepe xoba petlwane. Xomme ke modiro wa basila ba banna. Xomme xa o dirwi ka mehlare kamoka ya naxa. Xo tsebywa mokxwêthê, xoba mohwelere.

8 Nthe ya lerumo le yona ena le bašomi ba yona. Xomme e dirwa ka moxwane.

9 Lemati le ntlo le lona le be lena lebašomi ba lona xomme mehlare ya xo dira lemati ke ye 1 Morula 2 Sexokxotho 3 Mopô 4 Môtliôma.

(4) 1 Lexapa ke se byalo se dirwa ke mang le mang. Xomme ke modiro wa basadi. Xape ke la xo kxa metse ka lona.

2 Sexo ke seo se tšwaxo byalo ka lexapa. Xomme ke sa xo kxa metse. Xomme se dirwa ke mang le mang.

3 Kxamelô ya se kxero ke se byalo ka lexapa. Xomme sona se thuša baxami ba dikxomo.

4 Moxopo e sale seo se dirwaxo ka kxapana xomme se dira mo šomo wa moxopo xoba telo. Xape se dirwa ke mang le mang.

5 Phale ke ya xo kxa metse ke basadi. Etšwa kxapeng.

6 Phafana e sale byalo ka phafa, ke ya basadi ya xo swara metse

(5) 1 Lakwa le dirilwa basadi ke banna. Ke la xo rwala marula. Xape lena le basila ba lona.

7 2 Molaba o dirwa ke motho yo mong le yo mong wa monna. Ke wa xo tanya dinonyana. Xape molaba le diphōfōlō o a tanya.

3 Lenti ke le xo hlilwexo byalo ka xare. Xomme le dira Maxoxo le xo roke dikobo xoba mathebo. Xomme ka nako le dira xo follela meroka xoba pheta ke basadi. Lona le dirwa ke batho kamoka.

(6) 1 Sešexo ke sa xo dirwa ka byang le lenti. Xomme se byalo ka seroto. Ke sa xo bolokela mabele ka xare. Ke modiro wa banna fela. Dišexo tše dingwe di tšia masome a mahi mahlano a masake ana le mabele. Xomme tšona di na le badiri ba tsona fela. Xape ke modiro wa banna.

2 Seroto se byalo ka sesexo. Xomme ka nako se dirwa ka byang ka nako ka le bipo ke motho wo mong le yo mong. Xomme sona ke sa xo thuša basadi xo šōmela ka xare.

(7) 1 Letolo xoba motolo le mohlshle o dira lexoxō ke basadi kamoka xomme lona ke la xo ala fase xe motho a robala.

(8) 1 Thari ke letlalo la pudi xoba phōfōlō. Xomme lešōxwa ke monna yo mong le yo mong. Xape le basadi ba šoxa. Ke la xo pepola ngwana ka lona.

2 Lekxeswa ke mokxopa wa xo aparwa ke banna. Xomme xona le basila ba lona ba xo kxone xo dira dikxabišo.

3 Mose ke mokxopa wa xo aparwa ke basadi. Xomme xona le basila ba ona elexo banna.

8 4 Lethebo ke mokxopa o e xo aparwa ke dikxoši. Xomme xona le ba diri ba lona. Modiro wa banna bao o dirwa ka dithšika tša diphōfōlō.

5 Mongatse wa mekxopa ya dibatana o dirwa ke basila ba yona. Xape ke batho ba banna.

6 Thetho e dirwa ka letlalo la phōfōlō. Ke modiro wa banna ba o ba naxo letsebo kudu.

7 Kobo ke mokxopa wo moxolo wa phōfōlō wo o aparwaxo bošexo xe batho ba robala. Xomme xa o byalo ka lethebo. Xomme wona o bitšwa mokxata ka se Phalaborwa. Ke seo se dirwaxo ke monna ofe le ofe.

(10) 1 Lwala ke lebye leo basadi ba šilelaxo ka xare mabêlê. Xomme lona le dirwa ke mosadi ofe le ofe.

2 Thšilo e sale mohuta wa lebye. Xomme lona ke le lenyane le thuša mosadi xo šila mabêlê. Xomme ke mosadi ofe le ofe a tsebasa thšilo.

3 Kxekxetho ke lebye la xo loôtsa lwala lethšilo. Ke leo le bitšwaxo lexakabye.

4 Selšotše ke lebye la banna la xo lšotša dilepe le dithipa le tše dingwe. Xomme xona le basila mo xo lšotseng.

(15) Lenaneo la dipetlo.

1 Komana 2 Lehodu 3 Moropa 4 Mose 5 Moxopo
6 ~~Kxa~~ Kxamelo 7 Thoka 8 Bora 9 Mphenge 10 Lemati
11 Nthe.

9

Lenaneo la tšeo xo betlwaxo ka tšona.

1 Selepe 2 Petlwana 3 Moseto 4 Thipa.

Moxo tše ngwadilwexo ka xodimo kamoka di sa hwetšwa moxare xa batho le mehleng yeno. Eupya xo dira xa thšipi e sale xo tloxelwa kxale ka kxoši Lepato xo tseneng xa mošomo wa (Diamond) naxeng ya kapa (Cape). Xomme mehuta ya dithšipi tša Sesotho e sale xona moxare xa batho. Xaxolo e hwetšwa mošate xoba xo mokxalabye Motlalekxomo. Moxare xa tšohle kamoka lerumo le selepe sa ntwale mesebe xa di swarelwe ke basadi di a ila. Xaele tše dingwe mosadi a ka di swarela. Ke xore xe mosadi a ka swarela marumo xoba selepe sa ntwale mong wa tšona mohlang a ya xo mokxošing wa tau xoba tlou xoba nare xoba nkwe xoba phōkhu O tla šala xona, ka xoba marumo a xaxwe xane maatla ka xo swarela ke basadi. Xomme xo byalo le marumong a ntwale. Xape mosadi xa dumelwa le xa e le xo taboxa tšeo ka xodimo.

Ditšerwi xo Motlalekxomo.

Di sa e tla tša thšipi le tiro ya yona.

10

Mokxwa wa xo šoma le xo dira thšipi.

Thšipi xoba kwetsi e be e xk tološwa ka xo bešwa ka xare selo seo se bopilwelo ka mabu le mabye se bitšwaxo lešōtō. Xomme ka tlase xa ~~kwetsi~~ lešōtō ke sebešo se bitšwaxo lepaelo. Ke xore mo xo dirwaxo mollo. Xomme mollo o be o xo tšwa ka maxala a mehlare ye mengwe e seng kamoka. Mehlare yeo ke ye :- Mososo, Monōkō le mokxwalo. Ke xona ba ruvetšī eleng banna ba ba butšetsaxo mollo ka meuba ba thome xo butšetsa. Xe lebye leo le lexo ka xare xa lešōtō le thome xoswa, xomme le toloxe thšipi. Thšipi e be e tološwa ke ba butšetsī eseng morudi.

Maswika a be a hwetšwa dithabeng byalo ka Lolwe le Mesomane. A be a hwetšwa ka xo epa fase. Mo xongwe ka

11

xo topela makxwareng a maxakabye. Maswika a be a rekwa ka xorula dithšipi. Ke xore motho o be a ya thabeng ya Lolwe xoba Mesomane xo rwala maswika. Xe a a hweditše a a iše xo morudi xore a xo rulele. Xe a feditše o mo le fe ka malepe. Xomme mothabeng tšeo abe a sa rekišwi. Dibešo tša mo thšipi e tološwaxo ke lešôto, lepaelo. Meuba e dirilwe ka matlalo a diphôôfôlô le manaka a tšona. Xi Xomme di kopanywe lethšipi ye ngwe ya lešoba xoba phaxo ka xare xore mokxopa xoba lenaka le seswe ka mollo. Xomme thšipi ye e epetšwe ka xare xa mabu, xo tšwelela ka xare xa leapelo.

Dikxerekxere tša xo dira thšipi ke Natlo, Noto, letlao le themo. Xa e le dikopelo xa di sa tsebywa xomme xo kwala fela serêlô sa xo reta noto :- Phalaborwa bolla noto xwalla theku boseele. Melao ya barudi e be e le xo hlokomela mošomo wa bonna xore o sake wa senyexa. Xe barudi ba setše ba tšeni ka lekubeng eleng ngwako wa xo šomela ka xare xobe xo se sa ~~mmmm~~ dumelelwa motho yo mong xo bolela polelo ya xae. Ke xore metse a be a bitšwa ka leina le šele byalo ka kweleng. Xoba diji. Xe motho a ka lebala a bolela polelo ya ka xae ka xo bitša leina la selo se sengwe byalo ka mollo, motho yo o obe a hwetša molato wo moxolo. Ke xore morudi xoba mosila o swanetše xo tloxela ntlo a ye xae dilo kamoka di eme. Ke xona motho yo o o swanetše xo lefa ka malepe a o mosila a ka retang xo molefiša. Motho yo mong le yo mong o a ilelwa kamo a filwexo mošomo ke mosila ka xona. Xape le yena mosila o swanetše xo thšaba kiletšo tšeo di beilwexo ke yena xo ba šomi kamoka.

12

Xobe xo dirwa dilepe, malepe, maseka, marumo, thipa (lexofô ke xore thšipi ya xo phomula kudumela) mesebe dinoto, dipetlwane, meseto, themole tše dingwe byalo ka sebati elexo thipa ya xo hlabela motho xe a lwala xore ba mothšele sehlare, xoba xolomexa.

Melao le di kxanetšo moxo dirišeng xa dilo ke xore dilo lse byalo ka lerumo, selepe petlwana, meseto, themo, lexofô xa di a dumelelwa xo šomišwa ke lesoxana xoba mosadi ke tša banna fela. Xomme lesoxananyana le ka šomiša fela thipa xoba mosebe. Xomme xa e le mosadi o šomiša fela thipa le sebati ke moka.

Mphiri o be o hwetšwa thabeng ya Lolwe le Mesomane. Xomme o be o tološwa byalo ka thšipi. Xomme e be e tološwa ke ba butšetši ka meuba. Metato e be e thoma byalo ka mphiri.

Xomme ka moraxo morudi a kxatle ka noto a xo xa ka thšipi ye ngwe ya mafale. Xomme a dire bya a tamolla xe e sa fiša xo fihlela e le ye thsese. Byalo a thome xo xohlela ka thšipi yeo e naxo le le šoba. Xa e le dilo tšeo di kxabišwaxo ka mphiri byalo ka bokxohlo di be di dirwa ka thšipi yeo e bitšwaxo themo ya kxohlo.

13

Melemo ya xo dira ka yona thšipi xoba Mphiri e be e le dinama tša ditho tša motho. Ke xore makhura a motho, byoko bya motho, marapo a motho, madi a motho le mašapo a xaxwe a hloxo. Xomme xobe xo sa kxethwe xore motho ke mohuta mang. Xomme dilo tše kamoka di be di tlišwa Phelaborwa ke batho bao ba tšwaxo thabeng tša Mapopolo elexo mohuta wa batho bao ba bitšwaxo Balaudi. Xomme ba be ba reka malepe ka melemo ye. Xothwe ditho tša batho ba bangwe di be di se boxale. Xape xe thšipi e se swa xa botse xobe xo nyakixwa ngaka ya xo dira dipheko xore lepaelo le lešōtō di fiše botse mafsika.

Xa e le mo dilong tše letsopa, kota, lexapa, dinti le mabyang dibe di na le beng ba tšona ba o ba phelang ka xo di dira. Xape ke batho bao ba rutilexo ke batho bao ba bitšwaxo basila. Ke xore ba kxonī. Xomme mošomo wo mongwe le wo mong ona le le loko la wona. Xomme xa xo dumelelwi motho xo rutwa ke wa loko le lengwe.

14

Xa e le batho bohle bao ba šomaxo mošomo wa thšipi le Mphiri ke batho bao ba thšabixwaxo ke batho kamoka mo naxeng ka baka la tsebo ya bona ya xo tseba xo fetōša thšipi elexo lebye xoba selo sa xo šoma ka sona. Xape beng basila ba hlompixwa byalo ka dikxoši. Xomme le dikxoši di a ba hlompha. Xomme basila baboelwa ke xo rekiša tšeo ba di diraxo ka xo rekelwa ke bao ba sa kxonexo selo. Xa xolo xolo basila be thšipi. Xomme bona ba be ba fiwa dikxarebe. Modiro wa lapeng o be o dirwa xa xolo ke mosadi ka xe xo sale byalo. Xomme mošomo wa monna ke xo axa ntlo fēla.

Xa e le modiro wa lapeng, eleng xo xa meetse, in lexorwalela dikxong, xo fxiela, xo kxopha mabōtō, le mabatō, xo apes, xo lota le xo lokiša dijo e be e le modiro wa basadi, mme ba ka thušwa ke basetsana. Xomme xa e le banna le ba-šimane ba iletšwa xo šoma mešomo yeo. Xa e le xo rwalela dikxong banna le bašimane ba ka rwalela ka kxorong eseng ka xae. Xa e le modiro wa sesadi basetsana ba o ruta xo basadi. Xomme bašimane ba o rutwa ke banna. Xe mosadi xo hwetšwa ntlo xoba lapa la xaxwe le sa thakxwa o bitšwa xore ke lešaedi, xape mong wa mosadi o lobile malēpē

15

a xaxwe a xo monyala. Xomme xe xo hwetswa xobane mosadi wa semang, mang o thakxa lapa la xaxwe, ke xona monna wa xaxwe xa lahla dithoto tša xaxwe elexo malepe xoba dikxomo mehleng ya lehono. Xomme xe mosadi e le lešadi o tla fa monna lesemo xoba nyats'exo xara xa banna xore o lahlile dithoto tša xaxwe.

Tše dingwe

Xothwe xe motho xoba ~~ka~~ lesoxana le tsoma mosadi o be a ya xo morudi wa thšipi xomme a kxopele modiro. Ke xona morudi ~~na~~ a mo thwale. Xomme morudi o tla mo thwala ka xo molaela xore a ye thabeng tše naxo le thšipi xo epa thšipi, a tliša xo morudi. Byalo monna yo o tla tloxa a ya a bitša mosetsana yoo a rataxo xo monyala xore a mothuše xo epa kwetsi mosadi a rwala le monna. Ke xona xe morudi a feditše mošomo wa malêpê lesoxana le tla nthša a mangwe malepe xo fa morudi. Byalo a tšie a mangwexo nyala mosadi yola wa xaxwe ka wona.

Moxong monna xoba lesoxana le thwalwa ka xo rema mehlare ya xo dira maxala. Xomme a a fiša aba a rwalela le mosadi waxaxwe. Xe morudi a feditše mošomo wa xaxwe a molefe ka malepe a a lekanaxo motheko. Moxong o thuša morudi ka xo kxatla thšipi. Xe thšipi e kxatlwa morudi o šupa fela ka thšipi ye ngwe a sa bolele selo. Xomme yena xa sware noto xe e se xe mošomo o fedile.

16

Xothwe mošomo wa xo dira thšipi o be xo tšia bošexo le mosexare. Xothwe kowa kxaufsi lethaba ya Sekxopô xona mokoti wo moxolo. Xomme mokoti wo xa xo tsebye xore o epilwe byang. Bothata ke byo. Mo kxaufsi le mokoti xa xo mabu a a šupaxo xo epixwa xa mokoti. Xomme byalo mokoti o bitšwa (lekete) la kxotswane ke xore mokoti wa Modimo.

Ka Motlalekxomo Malatši.

(Ke tše o tša thšipi. Ke xona xe xo sana le se tsongwaxo. Ke tla thaba xo kwa pelaelo ya Ngaka-kxolo.

END. S. 547